

ОТ АРХИВА НА ЕМИЛИЯН СТАНЕВ: ЯВОРОВИ НАВЕИ В РОМАНА „ИВАН КОНДАРЕВ“

Ще се опитам да разгледам един въпрос, стоял встрани от изследователите на творчеството на Емилиян Станев – въпросът за неговия интерес към личността и духа, към творчеството на поета Пейо Яворов. И това едва ли е случайно. Не бива да забравяме, че от петнадесетата си година (1922 г.) до 1933 г. Е. Станев живее в гр. Елена, където е жив споменът за трагичната любов между дъщерята на един от най-богатите еленчани – Юрдан Хаджитодоров – Мина Тодорова и Пейо Яворов. Ако има поет, когото Емилиян Станев да цени изключително високо в българската литература – това несъмнено е Яворов. В литературната анкета на Иван Сарандев с Емилиян Станев четем: „След като навърших 25 години и прочетох Яворов, тогава пък не можех да чета Иван Вазов, защото Яворов с неговите безсъници и пр. се приближаваше повече до Достоевски, до тези големи, страшни въпроси, с които един млад човек така или иначе се сблъсква.“¹ На много места, когато става дума за поезия, писателят винаги говори за Яворов като за най-голям наш поет. Ето какво е записал в своите „Недописани спомени“:

Зорки и прекалено трезви в преценките си, еленчани, в чийто град имаше толкова български дух и чиято слава се дължи именно на духа, най-малко уважаваха духа и бяха готови да се откажат от него заради някаква материална придобивка – нещо, характерно за българския практичен и материалистичен ум. Но, от друга страна, те бяха в известна степен прави, тъй като високата им мярка не им позволяваше да виждат ценности там, където мащабите изглеждаха незначителни и дарбите съмнителни, защото ги сравняваха с големите силни личности – просветители и революционери от миналото – и изискваха от първенците характер, воля и властност. Техният скептицизъм може да обясни враждебното, дори презрително отношение към Яворов, влюбен в дъщерята на Юрдан Хаджитодоров, сестра на Петко Ю. Тодоров, туберкулозното момиче, още гимназистка, в която черният и сексуален Яворов бе влюбен, както дяволът се влюбва в ангела. Стариият чорбаджия беше достатъчно умен да предвиди какво щеше да стане с чедото му, ако го беше дал на тоя „чирпански циганин“. Яворов имаше нужда от хетера и той си я намерил в дъщерята на Каравелов, тая Лора, за която ронеха сълзи, но чиято женска

¹ Сарандев, Ив. Емилиян Станев. Литературна анкета. С., БАН, 1977, с. 33.